

2013 november Ról-ról

Pető Iván: A Horthy-korszak fővárosi választója (Ignác Károly: Budapest választ – Parlamenti és törvényhatósági választások a fővárosban, 1920–1945. Napvilág Kiadó, Budapest, 2013).

Ignác Károly könyve az 1920 és 1945 közötti budapesti választási eredményeket elemzi.

A fővárosi voksolásoknak a korszak túlnyomó részében nem volt igazi tétjük, sem fülkeforradalomra, de egyszerű politikai átrendeződésre sem teremtett esélyt a rendszer. Ezt lényegében egykor is tudták, utólag pedig egyértelmű. A különböző politikai erők közti kisebb-nagyobb elmozdulásokat nem számítva, némi „nagypolitikai” tétet csupán az jelentett, hogy a fővárost vezető keresztény pártokat mikor váltja fel az arculatban tőlük nem sokban különböző keresztény-nemzeti kormánypárt.

A szakirodalom egy részének terminológiáját elfogadva, a szerző mérsékeltlen korlátozottan nevezi az 1922 utáni budapesti választójogot, amennyiben titkos volt a szavazás, de komoly korlátozásokkal, szemben az ország nagyobb részére érvényes nyílt szavazási rendszerrel. A kor európai normáit megközelítő fővárosi választási rendszert a törvényhatósági választási eredményeknél – jog által legitimált – brutális állami beavatkozással a kormány tetszés szerint korrigálta.

A dualizmus utolsó éveiben nem egészen 82 ezer fővárosi, a lakosság kevesebb, mint tíz százaléka rendelkezett országgyűlési választási jogosítvánnyal. A törvényhatósági választási jog a lakosság még kisebb hányadát, öt százalékát, alig 45 ezer embert illetett meg.

A forradalmak, mint ismert, bevezették az általános választójogot. Azt azonban a szélesebb közönség már kevésbé tartja számon, hogy Friedrich István első ellenforradalmi kormánya, némileg szigorítva a feltételeken, lényegében fenntartotta a forradalmak szabályait, így csaknem 465 ezer fővárosinak volt választójoga, ami a lakosság ötven százalékát, a jogosítvány feltételül szabott, betöltött 24 éven felüliek több mint nyolcvan százalékát tette ki.

A Horthy-korszak döntő részében azonban a Bethlen István által 1922-ben bevezetett szabályok, illetve későbbi megerősítéseik voltak érvényesek. A szerző által részletesen bemutatott formális és informális korlátozások nyomán a budapesti választójogúak aránya a népességhez viszonyítva 1922-től a parlamenti és törvényhatósági választásokon a népesség alig harmadára, 290-320 ezer főre csökkent. (Aktuálpolitikai, a Bethlen-szobrot minap avató miniszterelnökre tett megjegyzések helyszűke miatt mellőzve!)

Az 1945-ös választójogi törvény, mint az szintén ismert, visszaállította az általános, titkos, arányos rendszert. A lakosság majdnem hússzázalékos csökkenése ellenére 1939-hez képest csaknem nyolcvan százalékkal, 900 ezer fő fölé, a népesség hetven százalékára nőtt a választási joggal rendelkezők száma.

Ami választójognak elégtelen, szociológiai mintának komoly.

Ha számon tartjuk a választási szabályokat és szabálytalanságokat, a voksolást tekinthetjük mintavételi eljárásnak is, amely megfelelő szakértelemmel igen-igen alkalmas politika- és társadalomtörténeti elemzésre. Ignác Károly könyve meggyőzően bizonyítja, hogy a szerző nemcsak értő kézzel nyúlt témájához, hanem rendkívül körültekintő, sok türelmet igénylő munkával jut el következtetéseiig, ismeretei rögzítéséig. A kötet leírja, elemzi a Horthy-korszak fővárosi törvényhatósági rendszerét, a helyhatósági választások szerepét, általában a választási rendszer problémáit, a budapesti pártszerkezetet, valamint, ami talán a legizgalmasabb, a választói magatartás jellemzőit, közelebbről a pártok támogatottságának társadalmi hátterét. Külön érdekem, hogy a könyv megjelenésével bptvalaszt.hu néven honlap nyílt, ahol a kötetben közölt nyolc kartogramon túl számos további is megismerhető. Minden bizonnyal a könyv olvasóin, a szakmai érdeklődőkön kívül is lesznek, akik nézegetik a mai Budapest térképére vetített egykori, 200-250 szavazókörre lebontott választási térképeket, amelyek alapján az egykori pártok támogatottságának területi, némi túlzással utcánkénti eloszlása vizsgálható.

Eddig elsősorban esettanulmányok dolgoztak a választási adatokkal, most azonban a szerző nem egy időpontot, egy pártot vagy egy társadalmi csoportot, osztályt állít vizsgálata középpontjába, hanem a 25 év általános jellemzőit mutatja be. És nem abszolút számokkal, tehát a fővárosban vagy egy-egy választókerületben leadott szavazatok összességével dolgozik, hanem az átlagosan 1500 fős szavazóköri adatokkal, vagyis a „bontás”, az ismeretek igen részletesek. (Az 1920-as források hiányosságai miatt „csak” az 1922 és 1939 közötti, illetve mintegy függelékként az 1945-ös választások voksainál vethetők össze ezek a részletes adatok.)

„Találunk hasonlóságokat az 1990 utáni időszak és a Horthy-korszak fővárosi, többpárti parlamenti és önkormányzati választásai között, egyes városrészek jellemző politikai hagyománya... ha halványabban is, de megmaradt” – írja Ignác Károly könyve záró bekezdésében. Valóban, közismert, hogy akármit jelentsen is a jobboldaliság a rendszerváltás után, a budai belső kerületek dominánsan jobbra szavaznak, s akármit a baloldaliság, a mai XIII. kerület például balra voksol, a pesti Belvárosban pedig él valamennyire a liberális hagyomány. Ez a kontinuitás közel sem természetes a szocializmus sokszor erőszakos társadalomátalakító negyven éve, Budapest 1950-es megnagyobbítása, a lakótelepek építése, a tömeges be- és kitelepülések ismeretében.

A szerző nem említi, de másban is látszik folytonosság: a két háború közötti liberális pártok, amelyek átlagosan a szavazatok valamivel több, mint húsz százalékát érték el, mindvégig elfogadhatatlanok maradtak a keresztény (származású) polgárság számára. Hozzájuk a baloldal, a szociáldemokraták sem találtak utat, ez a társadalmi csoport dominánsan mindig a jobboldali keresztény-nemzeti pártokra, 1939-ben kisebb részben a szélsőjobbra szavazott.

Ignác idézi Weis István konzervatív szociológus 1942-es véleményét, miszerint „politikai tekintetekben a székesfőváros lakossága ingadozó magatartást tanúsít”, mondván, ugyanaz a tömeg adta keretét az 1918-as októberi forradalomnak, amely egy évvel később a nemzeti hadsereg bevonulását ünnepelte. Írta mindezt az 1939-es szélsőjobboldali választási sikerek ismeretében, nem említve, hogy azért a konszolidáltabb, 1922 és 1935 közötti bő évtized

parlamenti és törvényhatósági választásai a fő politikai irányzatok között csak szerény ingadozást mutattak. (Kinek ne jutna eszébe a kilengő politikai inga emlegetésekor 1956 októbere és 1957. május 1-je vagy az 1994-es és a 2010-es választások eredménye?)

Ignác álláspontja szerint, a hullámzások ellenére, a Horthy-korszak pártszimpátiájának megoszlásában erős a kontinuitás. A szerző úgy látja: a két háború közötti főbb politikai törekvések, a jobboldal (a keresztény és kormánypártok), a szociáldemokrata párt, valamint a liberálisok erős választóközreterei állandóságot mutatnak, s ez biztosítja a folytonosságot. Hozzátehetjük, másként is leírható a hullámzás és kontinuitás kettőssége: az elkötelezett szavazók voksai adják a kontinuitást, míg ugyanakkor a mindig jelentős tömeget kitevő, könnyebben befolyásolható, bizonytalan szavazók az uralkodó hangulat, közérzet szerint hullámsanak. A bizonytalanok ide-oda csapódó tömege nemcsak a választási eredményeket befolyásolta és befolyásolja sokszor meghatározóan, sejtetően szerepe volt a fentebb említett, nagy véleménykilengéseket mutató politikai demonstrációkban és a szélsőjobb 1939-es erős támogatottságában is.

A tények megismerésén túl a választási eredmények bármilyen részletes bontása akkor válik igazán érdekessé, ha magyarázatot kapunk arra is, mi határozta meg a szavazók pártválasztását.

Ignác statisztikai összeírások, választói névjegyzékek és más források alapján tárja fel a választási adatokból ismerhető háromosztatú (jobboldal, baloldal, liberálisok) politikai megosztottság társadalmi jegyeit. A törésvonalakat a vallási-kulturálisnak nevezett keresztény-zsidó, illetve a polgár-munkás társadalmi státusz alapján látja jól elemezhetőnek. A legegységertelműbb választóvonal az egykori statisztikák szerinti zsidók és keresztények között húzódik – írja a szerző. Az elitet és a polgárságot ez a különbség egyértelműen osztotta ketté, míg az alacsonyabb társadalmi státuszúaknál, így a munkásoknál is, a köz- és a magánszférában dolgozók pártpreferenciája tér el világosan. A szociáldemokrata párt ténylegesen munkáspárt volt, s a munkáskerületekben volt a legsikeresebb, de maga a munkásság pártszimpátiáját tekintve erősen megosztottnak mutatkozott. A jobboldali keresztény-nemzeti pártok az idő előrehaladtával egyre kevésbé maradtak polgáriak, 1930-ra a közsférában dolgozó alacsony státuszúak tömegei is a jobboldali táborhoz tartoztak. A liberális pártokat viszont mindvégig jellegzetesen a (zsidó származású) polgárság támogatta. Az 1939-es választás szélsőjobboldali előretörésével demonstrált akkori közhangulat az amúgy is folyamatosan gyengülő szociáldemokratáktól és a jobboldali pártoktól számottevő szavazatot vitt el, míg ellenhatásként a liberálisok, ha a zsidók jogkorlátozása miatt nem erősödtek is, de alig gyengültek. Ignác ugyanakkor meggyőzően cáfolja a tévhitet, hogy a szélsőjobboldaliak a korábbi erős szociáldemokrata körzetekben törtek volna jellegzetesen előre. A liberális polgárság kivételével az egész választójogú társadalmat elérték.

Ignác könyve gyakorlatilag nem foglalkozik a politikai pártok programjaival, a választásokat uraló, a közvéleményt foglalkoztató témákkal. Mindez nyilván tudatos, racionális döntés, amennyiben a Horthy-korszakot feldolgozó, rendelkezésre álló politika- és társadalomtörténeti munkák alapján a múltnak ez a része ismertnek tekinthető. Ugyanakkor az adott cím alatt, a választott keretben, akarva-akaratlanul is az az olvasó benyomása, mintha a pártok támogatását a vallási-kulturális, illetve társadalmi státusz szerinti adottságok áttörhetően determinálnák volna, még csak jelzés sincs arra, hogy milyen szerepe volt a választási eredményekben a szavazók sikeres vagy éppen sikertelen megszólításának.

Ignác Károly: Budapest választ – Parlamenti és törvényhatósági választások a fővárosban, 1920–1945. Napvilág Kiadó, Budapest, 2013, 200 oldal, 3600 forint.

Kapcsolódó írások:

1. **Pető Iván: Nem tetszik a rendszer (Tarka ellenállás. Kézikönyv rebelliseknek és békéseknak. Tanulmányok. Szerkesztette Krasztev Péter és Jon Van Til. Napvilág Kiadó, Budapest, 2013.)** A Krasztev Péter, a Millában érdemi szerepet vállaló kultúrantropológus és...
2. **Pető Iván: Szélsőjobb, szélsőbb jobb, még szélsőbb jobb (Paksa Rudolf: A magyar szélsőjobboldal története. Jaffa Kiadó, Budapest, 2012; Paksa Rudolf: Szálasi Ferenc és a hungarizmus. Jaffa Kiadó, Budapest, 2013; Paksa Rudolf: Magyar nemzetiszocialisták. Osiris Kiadó, Budapest, 2013.)** A fiatal, 1981-es születésű történész, Paksa Rudolf, a témában közölt...
3. **Rainer M. János: Önki, 1867–2010 (Feitl István–Ignác Károly: Önkormányzati választások Budapesten 1867–2010. Budapest, 2010, Politikatörténeti Intézet Budapest-történeti Műhely.)** A mostanában nehéz helyzetbe került, állami támogatásától megfosztott Politikatörténeti Intézetben...
4. **Pető Iván: Összegezve 2. (Ormos Mária: Múlt a jelenben. Kossuth Kiadó, Budapest, 2013.)** E hasábokon elődöm, Rainer M. János Mindent összegezve címen írt...
5. **Pető Iván: Vitatják – számúzik (Hajdu Tibor: Ki volt Károlyi Mihály, Napvilág Kiadó, Budapest, 2012.)** „Hiszen ha ő önzetlensége és tisztessége mellett nem egy fegyelmezetlen...

Cimkék: **Pető Iván**